

ОМЕЛЯН ПРИЦАК, НОБЕЛІВСЬКИЙ КОМІТЕТ З ЛІТЕРАТУРИ ШВЕДСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ ПИСЬ- МЕННИКИ: ДО ПИТАННЯ СПІВПРАЦІ ТА ВЗАЄМИН

Визнання внеску вченого у гуманітарну скарбницю людства у ХХ ст. відбувається не лише через присвоєння наукових ступенів, звань, запрошень на керівні посади чи нагородження різноманітними відзнаками. Оцінка заслуг вченого перед наукою проявляється також у зверненні до нього за рецензіями, відгуками і рекомендаціями колег по науковому цеху і офіційних чинників. Коли професійний і моральний авторитет вченого у суспільстві стає загальновизнаним, його оцінок і суджень потребують найбільш престижні у світі наукові, громадські, державні і міжнародні інституції та об'єднання. Омелян Прицак був одним із вчених, думка якого була важливою під час прийняття рішень рядом всесвітньо відомих і авторитетних наукових державних установ та неурядових організацій. Зокрема, до вченого неодноразово звертався Нобелівський комітет з літератури Шведської академії з проханням номінувати кандидатів на премію.

Оскільки матеріали діяльності Нобелівських комітетів оприлюднюються лише через 50 років після подачі кандидатур і нагородження визначених лауреатів премії, в архіві О. Прицака в Національному університеті «Києво-Могилянська академія»¹ на сьогодні зберігається найбільш повна добірка документів. Вона відображає обставини і процес подання вченим представників української літератури на здобуття однієї з найпрестижніших міжнародних премій. Архів містить листи Нобелівського комітету до О. Прицака, рукописні та машинописні варіанти листів О. Прицака до Нобелівського комітету, рукописні та машинописні підготовчі матеріали окремих подань вченого, що дають можливість зрозуміти вибір і основні пункти обґрунтування О. Прицаком тієї чи іншої кандидатури на Нобелівську премію.

Згідно зі статутом та регламентом діяльності Нобелівського фонду і Нобелівських комітетів, одними з перших завдань і етапів визначення лауреатів Нобелівської премії є формування і постійне поповнення списків провідних вчених світу, до яких звертаються відповідні комітети з проханням подати номінації. Подавати кандидатури мають право в першу чергу члени Шведської Королівської академії, а також члени інших наукових установ і товариств, професори університетів, лауреати Нобелівської премії попередніх років². Щодо премії з літератури, то право подання претендентів мають також

керівники спілок письменників та ПЕН-клубів. Університетські професори повинні представляти такі галузі науки як історія літератури та мовознавство³. Слід також зазначити, що право подання кандидатур мають винятково окремі особи, а не наукові установи, університети чи інші колективи, і, до того ж, особи, до яких було відповідне письмове звернення Нобелівського комітету на конкретний рік присудження премії.

Перше звернення Нобелівського комітету з літератури до О. Пріцака датується груднем 1966 р. Воно містить прохання подати свої пропозиції щодо претендента на Нобелівську премію 1967 року. До цього часу О. Пріцак вже понад два роки працював професором Гарвардського університету. Пройшовши блискучий кар'єрний шлях інтеграції в структуру німецької університетської системи від часу захисту докторської дисертації в Геттінгенському університеті у 1948 р., і до габілітації на посаду професора Гамбурзького університету у 1957 р., О. Пріцак зі студента-емігранта без громадянства став провідним вченим світу. На запрошення ряду університетів він працював гостьовим професором, зокрема Кембриджського університету (Великобританія) у 1954 р., Краківського та Варшавського університетів у 1959 р., Гарвардського університету у 1960–1961 рр. У 1961–1964 рр. вчений переїхав до США і працював професором тюркології Вашингтонського університету (Сіетл). В 1964 р. О. Пріцак знову отримав запрошення Гарвардського університету, де обійняв посаду професора тюркології та історії центральної Азії⁴.

Нобелівський комітет з літератури звертався саме до О. Пріцака, який був відомий в наукових колах перш за все як тюрколог, тому, що одним з основних наукових інтересів вченого було мовознавство, зокрема алтайське порівняльне мовознавство. Отримавши науковий ступінь доктора філософії (*summa cum laude*) зі спеціальності «тюркологія, іраністика, ісламознавство та славістика», О. Пріцак обирає тему габілітаційної праці зі спеціальності «алтаїстика та історія Євразії», присвячену дослідженню родових імен та титулів у алтайських народів. У цій праці він використовує лінгвістичні дані для вивчення періодів історії Степу⁵. У 1951 р. вченому було присвоєно звання приват-доцента (*venia legendi*) Геттінгенського університету зі спеціальності «алтайська філологія»⁶.

За словами О. Пріцака, його спеціально цікавила «історія і мовні проблеми носіїв степових імперій, м. ін. Гунів та їх нащадків Болгарів та Чувашів»⁷. Цій темі вчений присвятив окреме дослідження⁸ та низку статей⁹. Свої філологічні студії вчений концентрував на порівняльній та історичній граматиці тюркських мов. Результати досліджень були опубліковані в тому числі у першому томі фундаментального міжнародного наукового видання, присвяченого тюркському мовознавству¹⁰. Авторський колектив видання представлений іменами провідних європейських сходознавців, серед них університетські професори, які викладали у О. Пріцака під час навчання у Берлінському та Геттінгенському університетах – Annemarie von Gabain (1901–1993) та Helmuth Sheel (1895–1967). До збірника увійшло сім статей О. Пріцака обсягом 173

сторінки, що є найбільшим показником серед 15 авторів і що складає понад 20 відсотків загального обсягу видання. В цілому ж, на момент першого звернення Нобелівського комітету О. Пріцак, за його словами, «...в ділянці історії філології степену написав понад 300 робіт та рецензій».¹¹

Отже, О. Пріцак був включений Нобелівським комітетом з літератури до списку осіб, що мали право номінувати претендентів на Нобелівську премію, як всесвітньо визнаний вчений і спеціаліст у галузі мовознавства, професор одного з найвідоміших університетів світу – Гарвардського університету.

Окрім об'єктивних характеристик О. Пріцака як науковця, що обумовили залучення його до діяльності Нобелівського комітету з літератури, слід також вказати і на суб'єктивний момент, який ймовірно також мав значення у рішенні вченого подавати кандидатури поетів на премію. Цей суб'єктивний фактор полягає у тому, що захоплення поезією було притаманним творчій натурі О. Пріцака з юних років. Першим надрукованим твором, що вийшов з-під пера О. Пріцака, учня сьомого класу Першої Тернопільської класичної гімназії, став вірш «Horatius 7», написаний польською мовою¹². Присвячений одному з видатних поетів «золотого» віку латинської мови Горацію (65 р. до н.е. – 8 р. н. е.) вірш був опублікований у 1935 р. у польськомовному журналі з питань античності – щомісячнику «Filomata». Редактором журналу був професор Львівського університету Р. Ганшинець¹³. Питання, чи були ще написані О. Пріцаком вірші польською мовою, на сьогодні залишається без відповіді. Вищезгаданий вірш є першим друкованим твором в науково-творчій спадщині О. Пріцака і його єдиним опублікованим поетичним твором.

В архіві О. Пріцака зберігається рукописна збірка його віршів під назвою «Ліра. Голос серця. Поезії. Тернопіль – город князя Лева, 1935–1937». На відміну від опублікованого вірша «Horatius 7», всі вірші збірки написані українською мовою. Авторська назва збірки визначає її загальний тон, тематичну спрямованість та жанрові особливості. Шістнадцяти-вісімнадцятилітній О. Пріцак виливає на папері найрізноманітніші барви своїх емоцій і почуттів до коханої дівчини («Я на провесні життя», «Куди не звернусь», «Якби ти знала»), до безмежно загадкової Кліо («Історія (Акростих)», «Притча про палець Божий»), до природи («Осінній день», «Зима»), до батьківщини («Наш гімн», «Гей люті бурі», «Ода до Вкраїни», балада «Бісова могила»)¹⁴.

Збірка включає 48 віршів, жодний з яких ніколи не був надрукований. Про свої юнацькі поетичні захоплення О. Пріцак не згадав ні у автобіографічній англomовній статті «Apologia pro vita sua», написаній у 1978 р.¹⁵, ні в україномовному автобіографічному нарисі «Мій шлях історика», що побачив світ в час повернення вченого на початку 1990-х років до України¹⁶. Залишається також невідомим, чи були О. Пріцаком написані ще поезії окрім вищеназваних, принаймні у подальші студентські роки. Відомо зі слів вченого, що зібрану ним в роки навчання бібліотеку, яка знаходилася у помешканні матері у Тернополі, радянська влада конфіскувала у 1940 р.¹⁷ Можливо, з бібліотекою були вилучені також творчі матеріали і рукописи молодого О. Пріцака, серед яких могли бути і поетичні твори. Слід зазначити, що в

бібліотеці вченого, яку він знову почав формувати з 1941 р. і яка сьогодні зберігається у Меморіальному кабінеті Омеляна Пріцака у НаУКМА, художня література, в тому числі і поезія, представлені багатотомними виданнями і окремими збірками письменників різних епох і країн. Крім того, поетичні твори окремих авторів у вигляді машинописних копій чи газетних вирізок зберігаються в архіві вченого. Можна стверджувати, що світова давня писемна творчість і класична художня література для О. Пріцака були не лише науковим джерелом та дослідницьким матеріалом, але й відбивали його художньо-естетичні вподобання.

У відповідь на перше звернення Нобелівського комітету з літератури О. Пріцак надіслав до Стокгольму подання на присвоєння Нобелівської премії у 1967 р. декільком українським поетам – Павлові Тичині, Іванові Драчеві та Ліні Костенко. Слід зазначити, що відповідно до правил Нобелівського комітету розглядають також декілька кандидатур (однак не більше трьох), які можуть бути номіновані разом в одному поданні. Цієї умовою і скористався О. Пріцак у своєму першому поданні до Шведської академії. Фактично, вчений у 1967 р. на розгляд Нобелівського комітету подав в одному листі дві пропозиції: перша стосувалася лише кандидатури П.Тичини; друга – разом кандидатур П. Тичини, І. Драча і Л. Костенко.

В деяких публікаціях щодо кандидатури П.Тичини помилково вказується 1966 р.¹⁸ Ця неточність ймовірно виникла з того факту, що листи з проханням подати кандидатури лауреатів на наступний рік. Нобелівські комітети надсилають у листопаді-грудні попереднього року. Перший лист Нобелівського комітету з літератури до О. Пріцака датується саме груднем 1966 р. Письмове подання з обґрунтуванням кандидатури мало бути відправлене до 1 лютого за роком присудження премії. Своє подання О. Пріцак надіслав 27 січня 1967 р. Крім того, якщо ім'я П. Тичини поряд з іменами інших претендентів – І. Франка, І. Багряного, М. Бажана, В. Стуса, О. Гончара, досить часто згадується у публікаціях, присвячених темі нобеліатів з України, то імена Л. Костенко та І. Драча як кандидатів на високу відзнаку годі шукати.

В архіві вченого збереглися копія листа О. Пріцака до Нобелівського комітету з представленням номінантів на премію, а також чорнові рукописні та машинописні варіанти листа українською і англійською мовами. Оскільки більша частина тексту подання та рукописні підготовчі матеріали О. Пріцака пов'язані з іменем П.Тичини, можна припустити, що вчений розглядав перш за все саме його кандидатуру. Ім'я П.Тичини вчений пропонував за його твори, опубліковані у 1918–1924 роках, а саме: «Сонячні кларнети», «Замість сонетів і октав», «Плуг», «В космічному оркестрі», «Вітер з України», які, на думку О. Пріцака, відкрили нову епоху в українській і одночасно у слов'янській ліричній поезії. Новаторство і унікальність поетичної творчості П. Тичини, зокрема його стильові особливості в контексті східноєвропейського літературного процесу першої чверті ХХ ст., – це основні пункти обґрунтування О. Пріцаком внеску поета у світову мистецьку спадщину. В біографіч-

ній довідці О. Пріцак акцентує увагу на навчанні П.Тичини, зокрема в ділянці української і східної філології, його праці в газеті «Рада», журналах «Світло» і «Червоний шлях», участі у заснуванні Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства¹⁹, обранні членом Української та Болгарської академій наук та керівництві Інститутом літератури. Зокрема, О. Пріцак окремим абзацом підкреслює участь П.Тичини у 1920-х роках у розвитку сходознавства в Україні та у підготовці сходознавчих словників, в тому числі вірмено-українського словника, друкування яких було заборонено владою.

Для подання О. Пріцаком була підготовлена бібліографія творів П. Тичини, виданих закордоном у перекладі чеською, польською, болгарською, російською, англійською, німецькою та французькою мовами. При цьому вчений зазначає, що перекладів трьома останніми мовами є замало, аби західноєвропейський читач міг бути добре ознайомленим з творчістю П. Тичини і взагалі українською літературою і культурою. О. Пріцак вважав необхідним наголосити на основній причині такої ситуації – відсутності у новий та новітній періоди самостійної української держави, внаслідок чого, на його думку, «Європа не добачує української культури та літератури, а Росія царська і червона при допомозі свого потужного апарату політичної пропаганди держить опінію світу в переконанні, що Україна це тільки провінція Росії з деякими притаманними регіональними чертами у фольклорі»²⁰. На думку вченого, твори П.Тичини 1918–1924 років належать до шедеврів світової літератури, хоча з 1929 р. вони повністю більше не перевидавалися в Україні і нові покоління українців знають їх препарованими ще з сталінських часів.

У другій пропозиції О. Пріцак висував кандидатуру П. Тичини за вищезазначені праці, а кандидатури І. Драча і Л.Костенко за всі їх поетичні твори, що символізують епохальну інновацію в українській літературі. Об'єднання в одному поданні поетів різних поколінь і їх творів, що були написані майже з піввіковою різницею у часі, О. Пріцак обґрунтовував відсутністю в Україні нормальних умов для повноцінного розвитку української культури, літератури і мови. Тому, за словами О. Пріцака, «...пишучи про українського поета, навіть найбільш об'єктивний вчений не може не звернути увагу на специфічні обставини, які тяжать над українським народом та його культурою, починаючи від нещасливої битви під Полтавою (1709)»²¹.

Згадуючи про один з драматичних епізодів історії XVIII ст., в тому числі і шведської, О. Пріцак звертався до Нобелівського комітету не сприймати його історичні екскурси як бажання викликати поблажливість або просити милостині, що було б зневагою і до Шведської академії, і до поета П.Тичини. І далі, апелюючи до історичного факту звернення Російської академії наук до царського уряду у 1905 р. з проханням дозволити хоч на деякий час друкувати книги українською мовою, вчений закликав Шведську академію здійснити подібний крок «...для впровадження української літератури до світового пантеону»²².

О. Пріцак доводив, що призначення Нобелівської премії П. Тичині, І. Драчу та Л. Костенко було б найдоречнішим рішенням в час, коли бороть-

ба за існування великої української літератури продовжується й далі. Це, на думку О. Пріцака, було б своєрідним нагадуванням про той факт, що шведські варяги, які перші відкрили Україну у 9–10 ст., заснували державу Київську Русь²³. Очевидно, що О. Пріцак, дбаючи про визнання українських поетів через нагородження найавторитетнішою відзнакою світу, використовував всі свої фундаментальні знання всесвітньої і української історії, а також при- таманні йому дипломатичні якості та досвід і мистецтво написання рекомендацій і подань.

Характеризуючи особливості руху шістдесятників і називаючи його най- кращих діячів з письменницького середовища – Євгена Гуцала, Віталія Коротича, Василя Симоненка, Миколу Вінграновського, Миколу Сингаївсько- го, Бориса Олійника, вчений вважає гідними Нобелівської премії саме І. Драча та Л. Костенко. Вони за одностайною думкою незалежних літератур- них критиків, є найкращими представниками української поезії 1960- х р. з її пристрастним бажанням філософські інтерпретувати історичні події сучас- ності²⁴.

Окрім самого листа-подання О. Пріцак надсилав до Нобелівського комі- тету опубліковані праці П.Тичини, І. Драча і Л.Костенко, надруковані рецен- зії на їх твори, а також машинописні тексти з творами у перекладі англійською мовою. В матеріалах архіву вченого збереглися машинописні тексти творів П. Тичини та І. Драча у перекладі англійською мовою Джорджа Тарнавсько- го, Патриції Кіліної, Марти Цегельської, Марка Царинника, Марти Богачев- ської-Хом'як, Ростислава Хом'яка. Можливо, ці переклади як складову частину подання О. Пріцак надіслав до Нобелівського комітету. Слід зазна- чити, що всі подані кандидатури і надіслані щодо них матеріали ґрунтовно вивчаються великою кількістю експертів протягом всього періоду від люто- го до жовтня місяця – час, коли приймаються остаточні рішення про прису- дження премії на підставі пропозицій Нобелівських комітетів.

Оскільки П.Тичина помер 16 серпня 1967 р., його кандидатура відпо- відно до правил діяльності Нобелівських комітетів була знята з подальшого розгляду. Отже, кандидатура П.Тичини була ключовою і невід'ємною в об- ґрунтуванні другої пропозиції О. Пріцака. До відкриття матеріалів з рішенням щодо премії з літератури на 1967 рік можливо саме в цьому слід шукати по- яснення того, чому кандидатури І. Драча і Л.Костенко були відхилені Нобе- лівським комітетом і лауреатом Нобелівської премії з літератури у 1967 році був визнаний гватемальський прозаїк, поет, журналіст Мігель Анхель Асту- ріас (1899–1974) «за яскраве творче досягнення, в основі якого – інтерес до звичаїв і традицій індіанців латинської Америки»²⁵.

Із трьох письменників, яких О. Пріцак номінував на Нобелівську премію, вчений був особисто знайомий лише з Іваном Драчем. Це знайомство від- булося від час перебування поета разом з Дмитром Павличком у 1966 р. у складі делегації УРСР на Генеральній асамблеї ООН у Нью-Йорку. З того часу І. Драч був одним з небагатьох з України, з ким листувався О. Пріцак у 1960–1980-х роках. Ймовірно, що саме знайомство та спілкування О. Пріца-

ка з І. Драчем наприкінці 1966 р. у США і напередодні номінування вченим претендента на Нобелівську премію, спричинило його рішення подавати окрім кандидатури П.Тичини також кандидатури поетів-шістдесятників І. Драча та Л. Костенко.

Документів, що засвідчували б знайомство і листування О. Пріцака з П. Тичиною, не виявлено. З листа І. Драча до вченого від 1 лютого 1967 р. відомо, що він разом з Д.Павличком після повернення до України надіслали О. Пріцакові деякі матеріали про П.Тичину. Ставлення І. Драча до висунення О. Пріцаком трьох поетів на премію та реакцію влади і суспільства в Україні щодо цього, містить лист поета від 23 лютого 1967 р.: «...мені здається, що з висуненням на Нобелівську премію було не все до ладу – два поети молодших були там зайві з усіх мотивів. Крім всяких інших аспектів, втрачена була можливість поговорити у нас в пресі про висунутого Тичину. Не знаю, чи щось десь про це писали закордоном, чи сам факт висунення на премію набув якогось громадського розголосу, але у нас сам факт висунення трійці спричинився до абсолютного мовчання»²⁶.

Наступного 1968 р. О. Пріцак рекомендує на Нобелівську премію одного І. Драча, зазначаючи у листі до Нобелівського комітету, що причини подання кандидатури залишаються тими, що були викладені у попередньому поданні за 1967 р. і долучаючи декілька доповнень щодо опублікованих праць поета за минулий рік. При цьому О. Пріцак наголосив на тому, що попри жорстоку реакцію радянської влади у 1967 р. проти представників української нонконформістської літератури, І. Драч залишається відданим гуманістичним ідеалам і продовжує їх розвивати у своїй творчій поетичній індивідуальності²⁷. У 1968 р. Нобелівською премією з літератури був нагороджений японський письменник Ясунарі Кавабата (1899–1972) «за письменницьку майстерність, яка передає сутність японської свідомості»²⁸. І. Драч знав про подання його кандидатури на премію і на початку 1968 р. у листі до О. Пріцака він написав, «...що з усієї літературної продукції минулого року найсерйознішою і найреальнішою кандидатурою є книжка Миколи Бажана «Чотири оповідання про надію»²⁹. Саме М. Бажан був наступною кандидатурою, яку О. Пріцак висунув на здобуття Нобелівської нагороди.

Листа Нобелівського комітету з літератури до О. Пріцака з проханням подати кандидатуру на премію на 1969 рік в архіві вченого не виявлено. Натомість в архіві зберігаються листи Нобелівського комітету до О. Пріцака стосовно премії на 1970, 1971, 1972 і 1973 роки. Вчений, розуміючи геополітичні фактори і міжнародні політико-дипломатичні стосунки, а також престиж Нобелівської премії та будучи наполегливим у своїх вчинках, готує подання на 1970 рік. На цей раз він представляє Нобелівському комітету кандидатуру Миколи Бажана. Тема подання О. Пріцаком М. Бажана на Нобелівську премію частково є висвітленою декількома українськими авторами. Зокрема, дослідниця життя і діяльності поета Н. Костенко ще у 1989 р. на сторінках газети «Радянська Україна» опублікувала у перекладі українською мовою лист О. Пріцака до Нобелівського комітету з пропозицією

нагородити премією у 1970 році М. Бажана та лист М. Бажана до О. Пріцака з подякою³⁰. У 2003 р. дослідниця включає текст зазначеного листа О. Пріцака до Нобелівського комітету також до своєї монографії, присвяченої М. Бажану.³¹ Лист О. Пріцака до Нобелівського комітету, у якому було запропоновано кандидатуру М. Бажана, та декілька листів вченого і поета в перекладі російською мовою подав Г. Кіпніс-Григор'єв – власний кореспондент «Литературной газеты» у її №48 за 1989 р.³² За словами Н. Костенко і Г. Кіпніса-Григор'єва, листи вони отримали від дружини М. Бажана – Н. Бажан, яка після смерті чоловіка виявила ці документи, готуючи до друку його рукописи³³.

Як уже було зазначено, окрім листа з обґрунтуванням кандидатури номінант зазвичай подає ряд матеріалів щодо пропонованої особи для подальшого розгляду експертами. В архіві О. Пріцака зберігаються англomовний текст листа О. Пріцака до Нобелівського комітету від 29 січня 1970 р., а також бібліографія творів М. Бажана, життєпис поета. Крім того, в архіві є також оригінал листа М. Бажана до О. Пріцака з подякою від 2 лютого 1970 р. і копія відповіді вченого від 17 лютого 1970 р. Ці документи є важливими не лише для розуміння аргументацій вибору О. Пріцаком кандидатури М. Бажана і рекомендації її на Нобелівську премію, але й ставлення до цього самого поета.

Після отримання листа від Нобелівського комітету у грудні 1969 р. щодо номінування претендентів на премію на 1970 р., О. Пріцак надсилає листа до М. Бажана з проханням прислати для оформлення документів бібліографію перекладів творів поета західноєвропейськими мовами. Лист О. Пріцака до М. Бажана датований 8 січня 1970 р.³⁴ Вчений просить поета надіслати йому відповідь з необхідними матеріалами не пізніше 28 січня, оскільки О. Пріцак в свою чергу повинен був відправити подання до Стокгольма не пізніше 1 лютого 1970 р. Листи з поданнями, датовані після 1 лютого, Нобелівські комітети не розглядали. М. Бажан надіслав відповідь О. Пріцакові аж 2 лютого. Виникає питання: М. Бажан зробив це свідомо чи ні? Зміст листа М. Бажана на перший погляд видається типовим для подібної ситуації: автор дякує за увагу до себе, висловлює сумнів щодо реальності та своєчасності подання його кандидатури на таку премію і в подяку надсилає нещодавно виданий свій переклад поеми Алішера Навої «Фархад і Шірін»³⁵. Щодо бібліографії своїх творів західноєвропейськими мовами, то М. Бажан відповів, що її немає і він навіть не знає, чи з'являлися переклади в країнах Європи і Америки, окрім країн соціалістичного табору. Поет ніби намагався ввічливо попросити О. Пріцака не подавати його кандидатуру, висуваючи при цьому лише один непереконливий аргумент – його літературна праця за кордоном майже не відома. Залишається лише погодитися з коментарем згадуваних вище листів Г. Кіпніса-Григор'єва, який зазначив, що на початку 1970-х років в радянській державі «...словосполучення «Нобелівська премія» не віщувала нічого доброго, викликаючи в пам'яті сумну історію з премією Б. Пастернака»³⁶.

О. Пріцак, не дочекавшись відповіді від поета, надіслав листа до Нобелівського комітету з рекомендацією М. Бажана на премію 29 січня 1970 р. Відповідаючи на лист М. Бажана від 2 лютого, О. Пріцак висловив жаль, що не отримав бібліографії та при цьому зазначив, що вона не є найважливішим документом. Свою позицію щодо подання кандидатури М. Бажана вчений йому пояснив так: «Шведська академія звернулася до мене про мою думку, а я зі своєї сторони серйозно обдумавши і простудіювавши справу, прийняв своє особисте рішення, яке я і переслав тим, хто мене питали»³⁷. Ці слова спростовують думку Н. Костенко про те, що М. Бажан не дав згоди подавати його кандидатуру на Нобелівську премію, а О. Пріцак не був наполегливим у своїх заходах³⁸. До свого листа до М. Бажана від 17 лютого 1970 р. О. Пріцак долучив копію поданого ним листа до Нобелівського комітету з рекомендацією поета на премію. А наполегливість і послідовність О. Пріцака, зокрема у справі подання українських літераторів на Нобелівську премію, проявляється і в тому, що, попри рішення Нобелівського комітету не на користь українців, він продовжував подавати кандидатури українських письменників, а І. Драча та М. Бажана подавав двічі. Другий раз вчений подав кандидатуру М. Бажана наступного 1971 року, про що повідомив поета листом від 28 січня 1971 р. На цей лист і вчинок О. Пріцак відповіді від М. Бажана не отримав. Можна припустити, що на цьому їх листовне спілкування припинилося.

У своєму обґрунтуванні кандидатури М. Бажана О. Пріцак основну увагу приділяв творам раннього періоду творчості поета, зокрема збірнику «Різьблена тінь», триптиху «Будівлі», поезіям «Гетто в Умані» і «Гофманова ніч». Вершиною літературного доробку М. Бажана вчений вважав поему «Сліпці», що після опублікування перших частин у 1930–1931 рр., далі в Україні не передруковувалася і залишилася незавершеною поетом³⁹. О. Пріцак вважав, що М. Бажан є унікальним представником європейського експериментального стилю і «...його поетика, що поєднує елементи неокласицизму і барочного неоромантизму, сприяє неповторному проникненню в еволюцію літератури нашого часу»⁴⁰. У 1970 році Нобелівською премією був нагороджений російський письменник Олександр Солженіцин (1918–2008) «за моральну силу творів, написаних за традиціями великої російської літератури»⁴¹, а у 1971 році – чилійський письменник і дипломат Пабло Неруда (1904–1973) «за поезію, що із надприродною силою уособила долю цілого континенту»⁴².

Таким чином, Нобелівський комітет з літератури звертався до О. Пріцака з проханням подати кандидатури для присудження премії на розгляд комітету шість разів, а саме у 1966, 1967, 1969, 1970, 1971 та 1972 роках.

На звернення Нобелівського комітету з літератури О. Пріцак подавав чотири рази кандидатури п'ятьох українських літераторів: П. Тичини, І. Драча та Л. Костенко разом – у 1967 р., І. Драча – у 1968 р., М. Бажана – у 1970 р. і 1971 р. Документи, які засвідчували б участь О. Пріцака у поданні інших українських літераторів та в інші роки, на сьогодні не виявлені.

Як професор Гарвардського університету, громадянин США і широко освічена людина, в тому числі й у сфері всесвітньої літератури, О. Пріцак

постійно подавав Нобелівському комітету кандидатури українських літераторів, що жили і творили в Україні. Рішення О. Пріцака подавати кандидатури українських письменників на здобуття Нобелівської премії жодним чином не можна розцінювати лише політичними мотивами і тим більше кваліфікувати як «авантюрну справу»⁴³. У своїх ґрунтовно підготовлених поданнях до Нобелівського комітету він висував кандидатури письменників і ті їхні твори, що гідно презентують українську літературу у світовій культурній і мистецькій спадщині. Хронологічно співпраця О. Пріцака з Нобелівським комітетом співпала зі створенням центру українознавчих студій у Гарвардському університеті. Вони, на думку вченого, мали надзвичайно велике значення за умов відсутності вільного розвитку української науки, мови і культури в самій Україні. І кафедри української історії, літератури і мови та Український науковий інститут у Гарвардському університеті, і грандіозний багатотомний проект «Гарвардська бібліотека давнього українського письменства», і Міжнародна асоціація україністів, і вся наукова праця О. Пріцака з його *opus magnus* «Походження Русі», і Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України, і кафедра історіософії у Національному університеті імені Тараса Шевченка, і в тому числі подання українських письменників на Нобелівську премію, були для вченого життєво необхідними і доповнювали один одного складовими інтеграції і презентації України у світовому історичному, політичному і культурному просторі.

ПРИМІТКИ:

1. Бібліотека, архів та меморіальні речі О. Пріцака у 2007 р. були перевезені з США до України і розміщені у спеціально облаштованому Меморіальному кабінеті-бібліотеці Омеляна Пріцака в Національному університеті «Києво-Могилянська бібліотека» (далі: НаУКМА). Після каталогізації книжкового фонду і створення його електронного каталогу, а також науково-технічного опрацювання архівної колекції, бібліотека і архів вченого відкриті для користування. Три описи архівного фонду розміщені також на сайті наукової бібліотеки НаУКМА: <http://www.ekmair.ukma.kiev.ua/handle/123456789/1724>.

2. Лауреаты Нобелевской премии. Энциклопедия: А-Л. Пер. с англ. – Москва: Прогресс, 1992. – С. XX;

Довгий С. О., Литвин В. М., Солоіденко В. Б. Енциклопедичний довідник «Лауреати Нобелівської премії. 1901–2011». Видання ювілейне. – К.: Український видавничий центр, 2001. – С. 9.

3. Див.: Листи Нобелівського комітету з літератури до О. Пріцака. – НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 983. – Арк. 1–18.

4. Див.: Curriculum Vitae О. Пріцака. – Там само. – Спр. 1066.

5. Pritsak O. Stammesnamen und Titulaturen der altaischen Völker. Див.: Hajda Lubomyr A. The Bibliography of Omeljan Pritsak //Harvard Ukrainian Studies. Eucharisterion: Essays presented to Omeljan Pritsak on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students. – 1979–1980. – Vol. III/IV. – Part 1. – P. 21.

6. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 1042. – Арк. 2–3.

7. Там само. – Спр. 1066. – Арк. 20.

8. *Pritsak O.* Die Bulgarische Fürstenliste und die Sprache der Protobulgaren. – Wiesbaden, 1955. – 102 S.
9. Див.: *Hajda Lubomyr A.* The Bibliography of Omeljan Pritsak. – Pp. 10–13.
10. *Philologiae Turcicae Fundamenta* / Ed. by Jean Deny, Kaare Grønbech, Helmuth Scheel; Zeki Velidi Togan. – Wiesbaden, 1959. – Т. 1. – Pp. 74–87; 318–340; 340–368; 525–563; 568–598; 598–640.
11. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 1066. – Арк. 20.
12. *Pricak E.* Horatius 7 // *Filomata*. – Lwów. – 1935. – L. 71. – S. 471–472.
13. *Ганшинець Р.* (R. Gansiniec, 1888–1958) – польський філолог-класик, професор Львівського (1920–1946) і Краківського (з 1948) університетів.
14. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 642.
15. *Pritsak O.* Apologia pro vita sua // *Journal of Turkish Studies*. – Cambridge, Mass., 1978. – № 2. – P. IX–XVII.
16. *Пріцак О.* Мій шлях історика // *Історіософія та історіографія Михайла Грушевського*. – Київ – Кембридж, 1991. – С. 63–78.
17. Там само. – С. 65.
18. *Шкляр Л. Є., Шпиталь А. Г.* Під знаком Нобеля. Лауреати Нобелівської премії з літератури 1901–2006. – К.: Грамота, 2006. – С. 11. *Уляна Лоба.* Нобелівська премія тікає від України // *Українське слово*. Інтернет-видання. – 11 жовтня 2010 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrslovo.org.ua/ukrayina/nauka-i-osvita/nobelivska-premiya-tikaye-vid-ukrayiny.html> (дата звернення: 21.01.2013).
19. У статті «Орієнталістика» до «Енциклопедії українознавства» О. Пріцак неодноразово вказує на діяльність П. Тичини в галузі сходознавства. Див.: *Пріцак О.* Орієнталістика // *Енциклопедія українознавства*. – Париж – Нью-Йорк, 1965. – Серія 2. – Т. 5. – С. 1871.
20. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 983. – Арк. 41.
21. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 983. – Арк. 26, 43.
22. Там само. – Арк. 26.
23. Там само.
24. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 983. – Арк. 27.
25. *Довгий С. О., Литвин В. М., Солоіденко В. Б.* Енциклопедичний довідник «Лауреати Нобелівської премії. 1901–2011». – С. 393.
26. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 703. – Арк. 5.
27. Там само. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 983. – Арк. 103.
28. *Довгий С. О., Литвин В. М., Солоіденко В. Б.* Енциклопедичний довідник «Лауреати Нобелівської премії. 1901–2011». – С. 399.
29. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 703. – Арк. 6.
30. *Костенко Наталя.* Премія, від якої відмовився поет // *Радянська Україна*. – 10 жовтня 1988. – С. 4.
31. *Костенко Н. В.* Микола Бажан. Життя, Творчість. Особливості віршостилістики. Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». – 2003. – С. 243–245.
32. *Кипнис-Григорьев Григорий.* «Поэт, чей талант эпичен...». История одной переписки // *Литературная газета*. – 29 ноября 1898 г. – № 48 (5270). – С. 6.
33. Н. Бажан опублікувала лист М. Бажана до О. Пріцака від 2 лютого 1970 р. у своїх спогадах про поета. Див.: *Бажан Нина.* Почти столетия // *Воспоминания о Миколе Бажане*. Сборник. – Москва: Советский писатель, 1989. – С. 95–96.

34. *Кипнис-Григорьев Григорий*. «Поэт, чей талант эпичен...». История одной переписки. – С. 6.
35. У бібліотеці О. Прицака зберігається надісланий М. Бажаном примірник цього твору з дарчим написом поета: «Вельмишановному панові Омеляну Прицакові на спогад. Київ 4/II 70 р. Микола Бажан».
36. *Кипнис-Григорьев Григорий*. «Поэт, чей талант эпичен...». История одной переписки. – С. 6.
37. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 667. – Арк. 2.
38. *Костенко Наталя*. Премія, від якої відмовився поет. – С. 4.
39. Поема «Сліпці» у 1969 р. була видана закордоном з передмовою українського літературознавця Богдана Кравцева. Див.: *Бажан Микола*. Сліпці // Сучасність. – Мюнхен, 1969. – Ч. 10, 11; *Бажан Микола*. Сліпці. – Мюнхен.: Видавництво «Сучасність», 1969. – 63 с.
40. НаУКМА. Наукова бібліотека. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 983. – Арк. 108.
41. *Довгий С.О., Литвин В.М., Солоїденко В.Б.* Енциклопедичний довідник «Лауреати Нобелівської премії. 1901–2011». – С. 418.
42. Там само. – С. 424.
43. *Портнов А.* Омелян Прицак – історик модерної України // Україна модерна. Стандарти науки і академічне середовище. – Львів – Київ: Критика, 2007. – № 12 (1). – С.141; *Портнов Андрій*. Історії істориків. Обличчя й образи української історіографії ХХ століття. – К.: Критика, 2011. – С. 190.